

SAMSUN'A İNGİLİZ ASKERİ ÇIKARILMASI VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ASKERLİKTEN AZLEDİLMESİ

LANDING OF BRITISH SOLDIERS IN SAMSUN AND DISMISSAL OF MUSTAFA KEMAL PASHA FROM MILITARY SERVICE

Abdullah ERDOĞAN

Bağımsız Araştırmacı

abdullah_erdogan@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5841-800X

ÖZ

Geliş Tarihi:

05.07.2024

Kabul Tarihi:

01.11.2024

Yayın Tarihi:

29.12.2024

Anahtar Kelimeler

Mustafa Kemal
Paşa,
İngiliz,
Samsun,
İşgal,
Azledilme.

Keywords

Mustafa Kemal
Pasha,
English,
Samsun,
Occupation,
Dismissal.

Osmanlı Devleti 1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yedinci maddesine göre; Müttefikler, güvenliklerini tehdit edecek durum olduğunda herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacaklardır. İngilizler antlaşmanın bu maddesine güvenerek Anadolu'nun birçok yeri gibi Samsun ve çevresini de işgal etmeyi düşünürler. İngilizler Samsun'a asker çıkarmaya başlarlar ve çıkardıkları askerler arasında Rumlar da vardır. İngilizlerin amacı Rumlar bölgede karışıklık çıkarttırarak Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesine dayanak oluşturmaktır. İngilizler muhtelif zamanlarda önce iki yüz askerini daha sonra bin kişilik ordu birliklerini Samsun'a çıkarmıştır. Bu çıkarmalardan sonra yüz kadar İngiliz askerini, harp malzemeleri ve binek hayvanlarıyla birlikte yine aynı yere sevk etmişlerdir. İngilizlerin Samsun'a asker çıkardığını, işgal hazırlığı içinde olduklarını ve işgallerin Anadolu'nun iç bölgelerine yayılacağını söylemiştir. İngiliz birliklerini kıyıda durdurmak için silahla karşı taarruz emri verdiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz askerine silahla karşılık verme emri ve tertibatı karşısında paniğe kapılan İngilizler ve Sultan Vahdettin Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a dönmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa geri dön çağrısına uymayınca askerlikten azledilmiştir. Bu çalışmada arşiv belgelerinden de faydalanılarak İngilizlerin Samsun'u işgali ve işgale karşı çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın azledilmesi incelenecektir.

ABSTRACT

The Ottoman Empire was defeated in the First World War, which took place between 1914 and 1918. According to the seventh article of the Armistice of Mudros signed on October 30, 1918; The Allies will have the right to occupy any strategic point whenever there is a threat to their security. Relying on this article of the treaty, the British considered occupying Samsun and its surroundings, like many other parts of Anatolia. The British begin to land soldiers in Samsun, and there are Greeks among the soldiers they send out. The aim of the British is to create a basis for the seventh article of the Armistice of Mudros by causing turmoil to the Greeks in the region. At various times, the British first sent two hundred soldiers, then a thousand-strong army unit, to Samsun. After these landings, they sent about a hundred British soldiers to the same place, together with their war equipment and mounts. He says that the British have deployed troops to Samsun, that they are preparing for an invasion, and that the occupations will spread to the inner regions of Anatolia. He states that he ordered a counter-attack with weapons to stop the British troops on the shore. The British and Sultan Vahdettin, who panicked at Mustafa Kemal Pasha's order and arrangement to respond to the British soldier with weapons, wanted Mustafa Kemal Pasha to return to Istanbul. When Mustafa Kemal Pasha did not comply with the call to return, he was dismissed from military service. In this study, the British occupation of Samsun and the dismissal of Mustafa Kemal Pasha, who opposed the occupation, will be examined by using archive documents.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1511086>

Atf/Cite as: Erdoğan, A. (2024). Samsun'a İngiliz askeri çıkarılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten azledilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(4), 2124-2140.

Giriş

1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı hem Osmanlı Devleti için hem de Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa için hayati önem arz etmiştir. Osmanlı Devleti savaş sonunda tarihin sayfalarında yok olan bir imparatorluk olarak yerini alırken, Mustafa Kemal Paşa aynı tarih sayfalarında Türk milletinin yeniden tarih sahnesine çıkmasının mimarı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu olarak yerini almıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda Mustafa Kemal Paşa başlattığı Milli Mücadele'nin önderi olmuştur. Milli Mücadelenin başından itibaren Osmanlı Devleti topraklarının İngilizler tarafından işgal edilmesine karşı çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz siyasetine karşı olması kendisinin İngilizlerin isteği üzerine askerlikten azledilmesine yol açmıştır.

Osmanlı Devleti 1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşında İttifak Devletlerinin yanında yer almıştır. İtilaf Devletleri grubunda bulunan İngilizler 1918 yılının Eylül ayında Osmanlı Devleti toprağı olan Amman, Şam ve Beyrut'u ele geçirmiştir. Bu dönemde Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti için başarısızlıkla sonuçlanacağı belli olduktan sonra Anadolu'yu savunabilmek için kuvvetlerini Toroslar'a çekmiştir (Armaoğlu, 1999: 142). Mustafa Kemal Paşa 7 Ekim 1918'de İstanbul'a çektiği telgrafta birliklerini Şam'a geçirebilmek için İngiliz kuvvetleri ve Şerif'in kuvvetleriyle muharebe ettiğini bildirmiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 2, 1999: 231). Mustafa Kemal Paşa'nın Şam'da topladığı askeri birlikler Milli Mücadele için önemli bir kuvvet kaynağı oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa daha savaşın başından İngilizlerin Osmanlı topraklarını işgal edeceğini tahmin etmiştir. Birinci Dünya Savaşı boyunca görev aldığı bütün cephelerde bu bilinçle muharebe etmiş Türk askerinin gereksiz yere cephede kırılmasına mani olmak için üstlerini her fırsatta uyarmıştır. Ayrıca İzzet Paşa'yı uyarma ihtiyacı duyan Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin İskenderun'u işgal etmek için geldiklerini ve amaçlarının 7. Ordunun dönüş yolunu kesmek, teslim olmaya mecbur bırakmak olduğunu söylemiştir (Bayar, C. 1, 1967: 102). İngilizlerin 7. Ordunun dönüş yolunu kapamak istemelerindeki amaç Anadolu'nun savunmasız bırakılmasına zemin hazırlamaktır. Ordu savunmasından yoksun Osmanlı Devleti topraklarında ilerlemeleri ve silahlı mücadeleye gerek kalmadan işgal etmeleri daha kolay olacaktır. Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin Anadolu'yu işgal edeceklerini öngörmüştür. İngiliz askerlerinin karaya çıkması durumunda Türk kuvvetlerine ateş açma emri vermiştir (Onar, 1995: 17). Mustafa Kemal Paşa yetkilileri uyarırken Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmıştır. Yirmi beş maddelik ateşkes antlaşmasıyla birlikte Osmanlı Devleti açısından Birinci Dünya Savaşı sona ermiştir (Sarıhan, C. 1, 1993: 1). Antlaşmanın yedinci maddesine göre “Müttefikler güvenliklerini tehdit edecek durumda herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacaklardır” (Selek, C. 1, 2010: 46). Osmanlı Devleti için stratejik noktalardan biri de Toros tünelleridir. İngilizler özellikle Toros tünellerini işgal ederek kendi kontrolleri altına almak istemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa Başkumandanlık Erkânı Harbiye Riyasetine çektiği telgrafta; “Toros tünelleri işgal kuvvetlerinin miktarı, İngiliz Kumandanlığı tarafından bildirilir buyuruluyor. Bildirilen kuvvetin miktarı Anadolu'nun tamamını hükmü altına alacak kadar dahi olsa buna müsaade edilecek midir”? Diyerek İngilizlerin bütün Anadolu'yu işgal edeceğine dair şüphelerinin olduğunu ifade etmiştir (Şapolyo, 1944: 167-168). İngilizler Mondros Mütarekesi'nden sonra 5 Kasım 1918'de Musul'a girmişlerdir. Bu da Mustafa Kemal Paşa'nın endişelerinde haklı olduğunu ortaya koymuştur. İngilizlerin 7. Ordunun dönüş yolunu kapatmalarındaki amaçları Mondros Antlaşması maddelerine bakılınca daha iyi anlaşılacaktır. Antlaşma maddelerine göre Osmanlı ordusu terhis edilecek, bütün silah ve cephanelerine el konulacaktır. İngilizler bu madde ile Osmanlı Devleti'ni savunmasız bırakıp işgal faaliyetlerini rahatça yürütmek istemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa askeri dehasının yanında ileri görüşlülüğü ile durumun tespitini iyi yapmış Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanır imzalanmaz İngiliz siyasetine karşı tedbir almaya başlamıştır.

Adana'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz siyasetine karşı bir tutum sergilemesi üzerine Sultan Vahdettin tarafından 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı ve 7. Ordu Karargâhı lağvedilerek Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti'nin emrine verilmiştir (Kocaturk, 2015: 117). İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti yetkilileri ile yaptığı görüşmede “İngilizlerin tesiriyle hizmetten affı lazım gelenlerden, muharebe meydanlarında ordularını perişan edip İstanbul'da ve dışarda vazife alan kumandanlardan değilim. Bu güne kadar vatanına tam bir namus ve fedakârlıkla hizmet etmekle kıvanç duyan bir kumandanım” diyerek kendisinin İngiliz siyasetine karşı gelen biri olduğunu belirtmiştir (Baykal, 1973: 455). Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin niyetini anlayıp izledikleri genel siyasete karşı çıksa da İngilizler, Osmanlı Devleti topraklarını işgal girişimine zemin hazırlamak için Samsun ve civarında iç karışıklığın çıktığını ve İstanbul hükümetinin bu iç karışıklığa son vermesi gerektiğini bildirmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a 9. Ordu Müfettişi Olarak Tayin Edilmesi ve Samsun'a İngiliz Askerlerinin Çıkarılması

Mülga Yıldırım Orduları Grup Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal Paşa hazretleri, İstanbul Hükümeti ve Sultan Vahdettin tarafından Samsun ve civarında meydana gelen iç karışıklığın sebebini araştırmak için geniş yetkilerle bölgeye 9. Ordu müfettişi olarak tayin edilmiştir (ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 1). “*Bu geniş yetkinin, beni İstanbul'dan sürmek ve uzaklaştırmak maksadıyla Anadolu'ya gönderenler tarafından, bana nasıl verilmiş olduğu garibinize gidebilir. Hemen ifade etmeliyim ki, onlar bu yetkiyi bana bilerek ve anlayarak vermediler. Ne pahasına olursa olsun, benim İstanbul'dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe Samsun ve dolaylarındaki güvensizlik olaylarını yerinde görüp tedbir almak üzere Samsun'a kadar gitmek idi. Ben, bu görevin yerine getirilmesinin bir makam ve yetki sahibi olmaya bağlı bulunduğunu ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O tarihte Genelkurmay'da bulunan ve benim maksadımı bir dereceye kadar sezmiş olan kimselerle görüştim. Müfettişlik görevini buldular; yetki konusu ile ilgili talimatı da ben kendim yazdırdım. Hatta Harbiye Nazırı Şakir Paşa, bu talimatı okuduktan sonra, imzalamaya çekinmiş; anlaşılır anlaşılma bir biçimde mübriinü basmıştır*” (Atatürk, 2013: 7). Ordu müfettişine verilen görev: Karadeniz bölgesindeki Rumları o bölgede yaşayan Türklere karşı korumak; Anadolu'da kurulmakta olan ve işgal devletlerini çok kuşkulandıran ulusal cemiyetleri dağıtmaktır (Bayur, 1990: 293). Bu tayin ordu müfettişliğinin kapsamına dahil edilen 3. ve 15. Kolordu mıntikasını kapsayan illere ve Samsun sancağına bağlı memurlara da bildirilmiştir. Bu memurlardan Mustafa Kemal Paşa tarafından verilecek emirlere uyulması istenmiştir (ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 2). 5 Mayıs 1919 tarihinde 9. Ordu Müfettişliğine tayin edildiğine dair belge Mustafa Kemal Paşa'ya tebliğ edilmiştir. 6 Mayıs'ta meclis tarafından tutanaklara kaydedildikten sonra 3. ve 15. Kolorduya da bildirilmiştir (ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 5, ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 6, ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 10).

Şifreli telgrafla 9. Ordu Müfettişliğinin görev ve yetkileri ilgili yerlere gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya verilen görevler şöyledir: Samsun ve civarındaki güvenlik olaylarının tekrar kontrol altına alınması ve olay çıkan bölgelerin belirlenmesi, silah ve cephaneye derhal el konulması, Türkler tarafından bölgede askeri birlikler kuruluyorsa bunların dağıtılmasıdır (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 1). Ordu müfettişine verilen görev sadece askeri görevlerle sınırlı olmayıp görev aldığı bölgede mülki yetkileri de içermektedir (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 2). 9. Ordu Müfettişliğinin yetki ve görevlerini kapsayan emirlerin bir kopyası meclis tarafından 9. Ordu Müfettişine tebliğ edilmiştir (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 3). Kayseri ve Maraş valiliklerine de müfettişliğe tabi olması emredilmiştir (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 4). Tayin belgesi askeri kurumların yanı sıra devlet yönetiminde rol alan diğer kurumlara da gönderilmiştir (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 5). Mustafa Kemal Paşa'nın ordu müfettişi olarak tayin edildiği sınırlar dâhilinde, yapılacak tayin ve görevden almaların müfettişliğin onayı alınarak yapılmasına karar verilmiştir (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 6). Ordu müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa'ya Harbiye Nezareti başkanı Şakir Paşa, Sultan Vahdettin emirlerinin süratle yerine getirilmesini buyurduğunu bildirmiştir (BOA, Dh. İ. Um, 19-6/ 1-70/ 7). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ordu müfettişi olarak tayin edilmesi ve bu tayinin Sultan Vahdettin tarafından onaylanması padişahın Mustafa Kemal Paşa'nın şahsından şüphelenmediğini göstermesi bakımından önemlidir. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gidince hükümetin görüş ve anlayışına uygun olarak davranacağını, geleneklere uyarak padişah ve halife olan Sultan Vahdettin'in emirlerinden dışarı çıkmayacağını sanmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla beraber hem İstanbul Hükümeti hem de Sultan Vahdettin durumun böyle olmayacağını kısa sürede anlamıştır (Tevetoğlu, 1987: 13-15).

Samsun'a çıkınca Mustafa Kemal Paşa padişaha çektiği şifreli telgrafla “Bugün öğleden evvel Samsun'a varılıp bana verilen vazifeye başlanmıştır efendim” diyerek bilgi vermiştir (Bardakçı, 2022: 607). Ayrıca Mustafa Kemal Paşa Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kaleme aldığı ve belgeleriyle tarihe not düştüğü Nutuk'ta; “1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım” demektedir. İtilaf Devletlerinin ateşkes antlaşması hükümlerine uymadığını Urfa, Maraş ve Gaziantep'in İngilizler tarafından işgal edildiğini; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerlerinin bulunduğunu ifade etmektedir (Atatürk, 2013: 1). Mustafa Kemal Paşa İtilaf Devletlerinin isteği üzerine Samsun'a Türkler Rumlara zulmediyor mu, etmiyor mu? Bu sorunun cevabını öğrenmek için gitmiştir (Atay, 2022: 117). Ancak Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkar çıkmaz yaptığı inceleme sonrasında İstanbul'a gönderdiği ilk raporunda Türklerin Rumlara değil Rumların Türklere zulmettiğini bildirmiştir. Samsun'da bulunan Rumların Yunanlılık duygusuyla şımarıklarını ve Pontus hükümetini kurmak için çalıştıklarını rapor etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesinden ilk şüphelenen İstanbul'da bulunan İngiliz başkumandanı General

Milne olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan İstanbul'a gönderdiği ilk rapor İngiliz generalin şüphesinde haklı olduğunu göstermektedir. Mustafa Kemal Paşa daha ilk günden İngilizlerin isteği doğrultusunda hareket etmeyeceğini ortaya koymuştur (Bıyıkoglu, 1959: 48).

Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu Müfettişliğini kabul edip Samsun'a gitmeseydi yine de bölgeye ehliyetli bir komutan gönderilecekti. Harbiye Nazırı Mustafa Kemal Paşa'yı makamına çağırdığı zaman önüne koyduğu dosyanın içeriğinde Samsun ve civarı hakkında bilgilere yer vermiştir. İngilizler tarafından hazırlanan bu rapora göre Türkler Rum köylerine saldırı düzenliyor resmi makamlar buna engel olmamıştır. İngilizler İstanbul Hükümeti'ne protesto çekerek bu saldırılar hükümet tarafından önlenmediği takdirde kendilerinin duruma el koyacaklarını bildirmiştir (Akşin, C. 1, 2004: 289). İngilizler daha Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmadan bir süre önce 9 Mart 1919 tarihinde iki yüz İngiliz askerini Samsun'a çıkartmıştır. 17 Mayıs 1919 günü ise daha önce çıkarılan iki yüz İngiliz askerine ilaveten yüz kadar İngiliz askeriyile bir kısım hayvan ve harp malzemesi çıkarılmıştır. İngilizler mütareke şartlarına aykırı olarak istedikleri yere asker çıkarır ve birliklerini Anadolu'nun içindeki vilayetlere sevk ederse Türk milleti milli hukukuna aykırı bu tecavüzlere karşı koyma konusunda kararlılık gösterecek denmiştir (Borak, 2004: 418-419). Mustafa Kemal Paşa, Kazım (Karabekir) Paşa'ya çektiği telgrafta; "Samsun ve havalisinin vaziyeti, asayişsizlik yüzünden kötü bir akıbete uğramak üzeredir. Bu sebeple birkaç gün burada kalmak zarureti vardır" sözleriyle bölgedeki durum hakkında bilgi vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafından anlaşılacağı üzere kendisinin bölgede İngilizlerin emirlerini yerine getirmekten ziyade farklı düşünceleri vardır. Bu da İngilizlerin dikkatini çekmiştir (Karabekir, C. 1, 2014: 33).

Mustafa Kemal Paşa Samsun'da meydana gelen eşkıyalık olaylarının sebeplerini Rumlara dayandırmıştır. Bunu da Samsun ve Sivas'ta yapılan görüşmelerde İngiliz siyasi temsilcileri itiraf etmiştir. Bu görüşmelerde İngiliz subayları "Osmanlı Hükümeti'nin Türkiye'yi kendi kendine idare edemeyeceği, birkaç sene olsun yabancı müdahale ve korumasına muhtaç olduğunu" ileri sürmüştür. İngilizlerin Samsun'a asker çıkarması ve Osmanlı Devleti hakkındaki fikirlerini açık bir biçimde ifade etmeleri Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizlerin Anadolu'yu işgal etmek için girişimde buldukları yönündeki görüşlerinde haklı olduğunu göstermektedir (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 2006: 24-25). İngilizlerin son defa çıkardıklarını ifade ettikleri yüz kadar askerden on piyade erinin Rum olması bölgede eşkıyalık olaylarını kimlerin çıkardığını ortaya koymaktadır. İngilizler bölgede karışıklık çıkararak Mondros Mütarekesi'ne uygun hareket ettiği algısını yerine getirmeye çalışmaktadır. İngilizler Merzifon, Amasya ve Tokat'a birer subay göndermiştir. Samsun'a büyük bir telsiz telgraf merkezi kurmak için birkaç gün önceden gerekli araçları getirmişlerdir. İngilizler çıkarma harekâtı ve subaylarıyla birliklerinin sevkı hakkında ne İstanbul Hükümetine ne de 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'ya bilgi vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, "İngilizler harekâtı hakkında bilgi vermedikleri için yavaş yavaş Anadolu'nun iç bölgelerine yayılmaktadır. Daha sonra bunun önüne geçilemeyeceği için zamanında gereken önlemlerin alınması zaruridir" diyerek yetkilileri ikaz etmiştir (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 1953: 31-32).

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgal edilmesi durumunda halkın ve askerlerin birlikte hareket etmesiyle Yunan kuvvetlerini geri atmanın çaresinin bulunacağını söylemiştir. "İtilaf Devletlerinin bu işgallere müdahale etmesi durumunda işgal kuvvetlerinin kıyıda yerleşmesini geciktirmek gerekir. Böylece iç bölgelerde karşı koyabilmek için mitingler ve çeşitli gösterilerle ulusal protestolar yapılmaya imkân sağlanır. İtilaf Devletleri kuvvetlerinin iç bölgelere sarkması durumunda halk ve asker bir arada bağımsızlığını silah kullanarak savunacak ve Samsun'un İngilizler tarafından işgal edilmesi durumunda silahla karşılık verilecektir" diyerek düşüncelerini söylemiştir (Aktaş, 1973: 50).

Havza'nın ileri gelenlerini Milli Mücadele için hazırlamaya çalışan Mustafa Kemal Paşa Diyarbakır bölgesindeki birliklerden alınarak Samsun'a götürülen binlerce tüfek mekanizmasına Havza'da el koymuş ve askeri depodaki silahları da evlere taşıtmıştır. Merzifon'da bulunan İngiliz kuvvetlerini göz önünde tutan Mustafa Kemal Paşa karargâhını Amasya'ya taşımaya karar vermiştir (Atay, 2004: 210). Damat Ferit Paşa İstanbul'dan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta: "Eğer Samsun'da İngilizlere karşı gelerseniz İngilizler Samsun'u işgal edecektir. Vatanınızı seviyorsanız hemen İstanbul'a dönünüz. İngilizler İstanbul'a döndüğünüzde size karşı harekette bulunmayacaktır" diyerek Mustafa Kemal Paşa'yı İngiliz işgaline karşı etkisiz hale getirmeye çalışmıştır (Karay, 2019: 252-253).

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a İngilizlerin etkisiyle çağrıldığını öğrenmiştir. Geri dönmeyi reddeden Mustafa Kemal Paşa "Emsalimiz gibi İngilizlere esir olmak üzere İstanbul'a gitmekte mazurum" demiştir (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 1981: 285). İstanbul'a geri dönmeyi kabul etmeyen Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya

Genelgesi'ni yayınlaması üzerine 23 Haziran 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti ilgili valiliklere telgraf çekmiştir. Telgrafta; “Mustafa Kemal Paşa, büyük bir asker olmakla beraber zamanın siyasetini kavrayamadığı için bütün gayret ve çabalarına rağmen memuriyetinde başarılı olamamıştır” denilerek emirlerine uyulmamasını bildirilmiştir (BOA, Dh. Şfr, 100/ 174/ 1). Resmi ve askeri makamlara Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerine uyulmaması emredilse de Mustafa Kemal Paşa Türk halkının Milli Mücadeleye katılımını sağlamak için kongreler sürecini başlatmayı planlamıştır. İstanbul hükümeti ise başlatılmak istenen Milli Mücadeleyi başarısızlığa uğratmak için girişimlerine devam etmiştir. İstanbul hükümetinin emri ile Ankara valisi Muhittin Paşa Hacıbektaş'a gelerek Hacıbektaş dergahı yetkililerine Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı harekate katılmaları konusunda ikna etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır (Erdoğan, 2021: 200).

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da İngiliz İşgaline Karşı Çıkması ve Askerlikten Azledilmesi

İngiliz Fevkalade Komiserliği Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'daki faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve İstanbul Hükümeti Hariciye Nezaretine bir yazı göndermiştir. Bu yazıda “Samsun'da bulunan Üçüncü Osmanlı Ordusu başkumandanı İngiliz askerinin iç bölgelere çıkarılmasına itirazda bulunmuş ve bu itirazına birtakım tehditler de ilave etmiştir. Üçüncü Ordu kumandanının aldığı tavır ve vaziyet kabul edilemez. Aldığı tedbirlerin de kabul edilemeyeceğini bildirmek vazifemdir. Üçüncü Ordu Başkumandanının acilen başkente getirilmesi uygundur. Mustafa Kemal Paşa'yı geri getirmek için İngiliz harp gemisini Samsun'a gönderiyorum. Bu gemi İstanbul Hükümetinden Mustafa Kemal Paşa'ya geri dön emri verilmesiyle gönderilecektir. Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişliğinin dâhilinde bulunan bütün subaylara bu emir verilecektir. Mustafa Kemal Paşa derhal başkente dönmeli ve İstanbul Hükümeti tarafından verilen emre uymalıdır” denilmiştir. İngiliz Fevkalade Komiseri tarafından çekilen bu telgraf aslı ve tercümesiyle birlikte elden Nazır Safa Beyefendiye teslim edilerek İngilizlerin istediğinin derhal işleme konulması istenmiştir (BOA, Hr. To. 609/ 45. 1, s. 1, BOA, Hr. To. 609/ 45. 1, s. 2).

İngiliz Fevkalade Komiserliğinin Hariciye Nezaretine çektiği telgrafa göre; “Huzur ve asayişin sağlanması için Anadolu on mıntıkaya bölünecektir. Bu on bölgenin kontrolü Erkânı Harbiye'den görevlendirilecek bir asker kumandası altında olacaktır. Bu konu hakkında Mösyö Briyan'a bazı evraklar teslim edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından galiba şurası unutulmuştur ki söz konusu bu evraklar henüz Mösyö Briyan'a yeni verilmişti. Bundan dolayı bu evraklar çoğaltılmamış ve müfettiş paşalara verilecek nüshaları kendilerine teslim edilememiştir” (BOA, Hr. To. 609/ 24. 1, s. 1). “Anadolu'nun on mıntıkaya bölünme düşüncesini kendilerine bildirmekle övünç duyarım. Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun mıntıkasında vuku bulan memuriyeti şimdiden birtakım olumsuz davranışlara yol açmıştır. Hristiyan ahaliye karşı zarar verme düşüncesini uygun göremem. Bundan dolayı Anadolu'da mıntıkların meydana getirilmesi hakkındaki evrakın ertelenmesi gerekmektedir. Mustafa Kemal Paşa ve yanında bulunan bütün subayların hemen başkente çağrılmasına dair kesin emrin İstanbul Hükümeti tarafından verilmesini talep ederim. Bu talep kabul edilir edilmez ilgili emrin verilmesini rica ederim”. Telgrafın aslı ve tercümesi siyasi kalem memuru Memduh Bey'e elden verilerek geri çağırılma işlemlerinin hızlandırılması düşünülmüştür (BOA, Hr. To. 609/ 24. 1, s. 2, BOA, Hr. To. 609/ 24. 1, s. 3).

Samsun'daki İngiliz subaylarından Yüzbaşı L. H. Hurst, Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerini yakından izleyip İstanbul'daki İngiliz yetkililere rapor vermiştir. Önce Karadeniz İşgal Ordusu Başkomutanı General Milne sonra da Yüksek Komiser Amiral Calthorpe Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a getirilmesini İstanbul Hükümetinden istemiştir (Sonyel, 2013: 18). Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan sonra İngilizlerin önce Samsun'u sonra da Anadolu'nun iç bölgelerini işgal edeceklerini öngörerek İngilizlerin asker çıkarması halinde gerekirse silahla karşı koymayı düşünür ve bunu da dile getirmiştir. İngiliz Fevkalade Komiserliğinin hazırladığı bu plan Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesinde haklı çıktığını göstermektedir.

İngilizlerin Anadolu'nun tamamını işgal etme düşünceleri olduğunu gösteren bir diğer gelişme de Akbaş baskınına bahane ederek Bandırma'ya iki yüz asker çıkarmalarıdır. Bandırma'ya yapılan bu çıkarma da işgalin Samsun ile sınırlı kalmayacağına işaretler (Akşin, C. 2, 2010: 269-270). “7 Temmuz 1919 tarihinde Samsun'a çıkarılan İngiliz askeri hakkında temsilcilerin bilgisi olduğu bilinmektedir. İngilizler tarafından bu çıkarmanın kesinlikle bir işgal olmadığı ifade edilmiştir. Bundan dolayı karşı taarruz edilmesi konusunda mazul Mustafa Kemal Paşa'nın emir ve harekât tertibatına uyulması kesinlikle caiz değildir. Harbiye Nezareti tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın derdest edilmesi bütün kumandanlara tebliğ edilmiştir”. Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz işgaline karşı koyması İstanbul Hükümeti tarafından tepkiyle karşılanmış ve kendisinin tutuklanması için kumandanlara

emir verilmiştir (BOA, Dh. Şfr. 101/ 19-33/ 1). Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa; “Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni emeline kurban etmemek için açılan milli mücadele uğrunda milletimle beraber serbest surette çalışmaya resmi sıfatım ve askeri görevlerim artık mani olmaya başladı. Bu mukaddes amaç için milletle beraber sonuna kadar çalışmaya bütün kutsal değerlerim adına söz vermiş olduğum, pek aşığı olduğum askerliğe bu gün veda ve istifa ettim. Bundan sonra memleketim için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere sine-i millete bir fert olarak hizmet edeceğimi vatanın her köşesine bildiririm” (ATASE, A/, D/ 1335/4-2, F/ 1). Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a İngiliz askeri çıkarılmasına itiraz etmesi İstanbul Hükümeti tarafından azledilme ve istifa etmesine sebep olmuştur.

Sultan Vahdettin Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki eylemlerinden kaygılandığı gibi İngiliz baskısının da etkisiyle 1 Temmuz 1919'da Mabeyn Başkabeti Ali Fuad (Türk geldi) aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa'ya özel bir mektup göndermiştir. Mektubunda kendisine karşı özel bir garazı olmadığını, Paris Barış Konferansında Osmanlı delegelerine bir antlaşma fırsatı verilmesi için kendisinin iki ay süreyle Türkiye dışında tatil yapmasını ondan sonra geri dönüp barış ve bağımsızlık mücadelesini sürdürebileceğini bildirmiştir (Sonyel, C.1, 2008: 287-288). Harbiye Nezareti Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesini kumandanlara bildirmiştir. Fahri yaverlik unvanı ve nişanları da geri alınmıştır (BOA, İ. Duit, 178/30). Mustafa Kemal Paşa kendisine verilen nişan ve fahri yaverlik unvanının geri alınabilmesi için mahkeme kararı olması gerektiğini belirtmiştir. Harbiye Nezareti bunun için padişah'tan izin alma yoluna gitmiştir (BOA, Mv, 217/203). Harbiye Nezareti padişah'tan aldığı izinle nişan ve fahri yaverlik unvanını geri almıştır (BOA, Beo, 4586/ 343882/ 1). Ordu müfettişinin gözaltına alınarak başkente getirilmesi Milli Savunma ve İçişleri Bakanları vasıtasıyla resmi kurumlara bildirilmiştir (BOA, Mv, 216/95).

Mustafa Kemal Paşa'nın itirazları üzerine İngilizler; “Çıkarmanın Samsun ve çevresini işgal etmek amacıyla yapılmadığını ifade etmiştir. Karşı taarruza gerek yoktur, kumandanlığa da askeri makamlar tarafından tebligat yapılmıştır. Bu tebligat 8 Temmuz 1919'da Samsun'a da bildirilmiştir” (BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/1, s.1, BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/1, s.2). Ancak bu esnada Samsun'dan mühim ve aceledir diye gönderilen bir telgrafta; “Evvelki gün Batum'dan gelen bir nakliye vapuru Samsun'a tahminen bin kadar Hintli olduğu anlaşılan asker ihraç etmiştir. Temsilcilerce bunlar Batum'dan çıktıkları için buraya getirildiği ve arkası olmayacağı beyan ediliyorsa da her halde nakliyatın devam etmemesinin temin edilmesi lazımdır. Aksi takdirde İzmir'de yaşanan işgal vakası dolayısıyla üzgün ve heyecanlı halkı sakinleştirmek ve idare etmek zor olacaktır” denilmiştir. İngilizlerin yaptığı tebligata göre bir işgal durumu söz konusu değilken Samsun'a bin kişilik bir asker çıkarması tebligata inanılmaması gerektiğini ortaya koymuştur. Samsun'a İngiliz askeri çıkarıldığını haber veren telgrafın bir sureti elden Hariciye Nezaretine gönderilmiştir (BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/2, s.1, BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/2, s.2).

Bir başka telgrafta: “İngilizler tarafından Batum'dan tahliye edilerek Samsun'a bu sefer yüz elli kadar Hintli askerle beraber bir vapur hayvan çıkarıldığı anlaşıldı. Merzifon kazasına da getirilecek askerden bir müfrezinin gönderildiği haberi alındı. Şu hadiseye karşı Üçüncü Kolordu Kumandanlığınca uyanık bulunmak lüzumu hissedilerek kolordu kumandanı dün sabah Sivas'tan Havza'ya hareket etti. İngilizlerin bu ihraç hareketinden hakiki maksatlarının ne olduğu tamamen anlaşılmıyor ise de Samsun'a çıkarılan ve çıkarılacak kuvvetin özellikle vilayetin iç kısımlarına sarkmaları bu bölgede yeniden birtakım işgal girişiminde bulunabilecekleri yargısını vermektedir. Buna karşın 29 Haziran 1919 tarihli şifreli telgrafla işgal girişimine karşı askeri tedbirlerin alındığı bildirildi. Ancak bugün Üçüncü Ordu Müfettişi sıfatıyla Erzurum'da bulunan azil bulunduğu bildirilmesine rağmen memur sıfatını koruyan Mustafa Kemal Paşa'nın bu bölgeye gelerek yarın askeri tertibat alacağı öğrenildi. Vatan müdafaası için vuku bulacak beyan ve emirlerine karşı kendisi padişahlık tarafından mazul tanındığı beyanıyla hareket edilmelidir” (BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/3, s.1).

“Mustafa Kemal Paşa tarafından verilecek cevapların tesiri olamayacağı ve icraata muhalefet imkânı bulunmadığı gibi padişahlık makamını zor duruma düşüreceğinden kendisinin azledildiği bilinmelidir. Samsun'a çıkarılan asker hakkında temsilcilerin bilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı karşı taarruz edilmesi ve mazul Mustafa Kemal Paşa'nın harekât ve tertibatına vilayetçe katılınması ve uygun bulunması kesinlikle caiz görülmemiştir. Harbiye Nezaretinden de kumandanlara bu yolda talimat verilmiştir”. Bu telgrafla hem İngilizlerin bölgeye asker sevk ettiğinden hem de Mustafa Kemal Paşa'nın işgal girişimlerine karşı koyması durumunda Sultan Vahdettin'in İngilizler karşısında zor durumda kalacağından bahsedilmiştir (BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/4, s.1, BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/4, s.2).

“İngilizlerin Samsun’a asker çıkarmalarına karşı Mustafa Kemal Paşa’nın karşı taarruz etmek yönünde tertibat aldığı anlaşılmıştır. İngilizler işgal amaçlı çıkarma yapmadıklarını tekrar bildirdiklerinden mazul Mustafa Kemal Paşa’nın emirlerine uyulmaması gerektiği bildirilmiştir. Bu son telgraf 9 Temmuz 1919’da Sivas’a gönderilmiştir” (BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/5, s.1, BOA, Dh. Kms. 54/1/ 12/5, s.2). Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a 9. Ordu (3. Ordu) Müfettişi olarak gönderiliş amacı Samsun ve havalisinde İngilizlerin isteği doğrultusunda Türk ordusunun elinde bulunan silah ve cephaneyi toplamak olarak belirlenmiştir. Ancak Samsun’a çıktığı andan itibaren bölgede İngilizlerin isteğinin aksi yönünde hareket eden Mustafa Kemal Paşa Samsun’da olası bir İngiliz işgaline karşı hareket etmiştir. Bundan dolayı da İngilizlerin isteğiyle Mustafa Kemal Paşa müfettişlik görevinden azledilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa Samsun’a niçin çıkarıldı? Neden azledildi? Mustafa Kemal Paşa 16 Mayıs 1919’da İstanbul’dan ayrılmadan önce Yıldız Sarayı’nın ufak bir salonunda Sultan Vahdettin ile birbirlerine yakın oturarak konuşmuşlardır. Sultan Vahdettin sağ dirseğini dayamış olduğu masanın üzerindeki bir kitaba elini basarak Mustafa Kemal Paşa’ya hitaben; “Paşa, Paşa şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir. Tarihe geçmiştir. Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa Paşa, devleti kurtarabilirsin!” Mustafa Kemal Paşa, Sultan Vahdettin’in bu son sözleri üzerine hayrete düştüğünü ifade etmiştir. Hayretinin sebebini şöyle açıklar: “O Vahdettin ki ecnebi hükümetlerinin yüzüncü derecede aletleri ile temas arayarak devletini ve saltanatını kurtarmaya çalışıyordu. Vahdettin demek istiyor ki hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek mesnedimiz İstanbul’a hâkim olanların siyasetine uymaktır” (Atay, 2002: 126-127). Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Nutuk’ta Vahdettin’in kendisini ordu müfettişi olarak atamasının sebebini şöyle ifade etmektedir: “Beni İstanbul’dan sürmek ve uzaklaştırmak maksadıyla Anadolu’ya gönderdiler. Ne pahasına olursa olsun, benim İstanbul’dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe Samsun ve dolaylarındaki güvensizlik olaylarını yerinde görüp tedbir almak üzere Samsun’a kadar gitmek idi” demiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın bu açıklamasından anlaşıldığı üzere Sultan Vahdettin’in devletin kurtuluşundan anladığı İngilizleri hoşnut tutmak için Mustafa Kemal Paşa’yı İstanbul’dan uzaklaştırmak ve Samsun’da İngiliz isteklerini yerine getirmektir (Atatürk, 2013: 7).

İstanbul’a hâkim olan İngilizler ve Sultan Vahdettin’in, Mustafa Kemal Paşa’nın vatanın kurtuluşu için yakın arkadaşları ile yaptığı görüşmelerden haberleri yoktur. Yani asıl düşüncesi ve amacı bilinmiyordu. Mustafa Kemal Paşa’nın yola çıktığı gece askeri heyetin yüksek derecede kişiler olduğundan şüphelenen İngilizler hemen geri döndürülmesi için çalışmalara başlamıştır (Öz, 1987: 57-58). Mustafa Kemal Paşa Osmanlı Devleti’nin başkenti olan İstanbul’dan Samsun’a gidebilmek için İngiliz yetkililerden vize almak zorunda kalmıştır. Harbiye Nezareti aracılığıyla vize başvurusu yapılırca Yüzbaşı Bennett vize başvurusu yapan askeri heyetin yüksek derecede kişiler olduğunu görünce listeyi genel karargâha götürerek durum hakkında bilgi vermiştir. Yapılan görüşmeler sonunda Samsun’a gidecek heyete vize verilmiştir. Osmanlı Devleti’nin müfettiş ve subayları başkent İstanbul’dan kendi toprağı olan Samsun’a gidebilmek için İngilizlerin onayına ihtiyaç duymaktadır. Bu da İngilizlerin İstanbul’a ne derecede hâkim olduklarının göstermektedir (Kınross, 2013: 196). Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a giderken yanında on sekiz kişilik bir heyet bulunmaktadır. Heyet arasında Albay Refet (Bele) Bey, Albay Kazım (Dirik) Bey, Dr. Albay İbrahim (Tali) Bey, Kurmay Yarbay Mehmet Arif (Ayıcı) Bey, Kurmay Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey, Dr. Binbaşı Refik (Saydam) Bey, Yüzbaşı Cevad Abbas (Gürer) Bey de vardır. Dikkat çeken isimlerin heyetin arasında yer alması İngilizleri kuşkulandırsa da 19 Mayıs 1919 Pazartesi sabahı saat 06.00 da Bandırma Vapurunu, Mustafa Kemal Paşa ve heyetini Samsun’a çıkarmıştır (Tevetoğlu, 1987: 16). Bu heyetin Samsun’a gönderildiği günlerde İngilizlerde Samsun’a İngiliz askeri çıkarmaya başlamıştır.

İngilizlerin Samsun’a asker çıkarması işgal girişimidir. Bunu İngiliz güvenlik subayı Yüzbaşı L. H. Hurst ve iki meslektaşı, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışından iki gün sonra 21 Mayıs 1919 tarihinde kendisiyle yaptıkları görüşmede itiraf etmiştir. Bu görüşmede İngiliz subaylar açık sözlülükle Osmanlı Hükümeti’nin ülkeyi yönetemediğini ve en azından birkaç yıl için yabancıların korumasına ve müdahalesine gerek duyduğunu söylemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin bu görüşüne kibar ama kesin bir tavırla karşı çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu görüşmeyi sadrazama rapor etmiştir. Raporunda Türk milletinin kendi egemenliği altında yaşamak istediğini de bildirmiştir (Mango, 2012: 269).

İngiliz subaylarının Osmanlı Devleti’nin ülkeyi yönetemediği için yabancı koruma ve müdahalesine ihtiyacı olduğunu belirtmesi Mustafa Kemal Paşa’nın İngilizlerin Samsun ve Anadolu’nun iç bölgelerini işgal için hazırlık yaptıkları görüşünü doğrulamaktadır. İşgale karşı silahlı direniş hazırlıkları yapması zaten Mustafa Kemal

Paşa'dan kuşkulanan İngilizleri son derece rahatsız etmiştir. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya "*Maîyeti alilerindeki istimbotlardan biri ile buraya teşrifiniz rica olunur.*" Harbiye Nazırının bu emrine Mustafa Kemal Paşa tarafından şu karşılık verilir: "*Hareketimin kömür ve benzîn yokluğundan dolayı geri bırakıldığını bugünkü telgrafımla arz ve bu mâniin giderilmesini istirham eylemişim. Ancak ne şekilde hareket edeceğimi ona göre tayin etmek üzere davet sebebinin lütfen işarını rica ederim*" (Aydemir, C. 2, 1999: 30-31). Mustafa Kemal Paşa İngiliz isteği ile geri çağrıldığını bildiği için zaman kazanmak istemektedir.

Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a döndürmek için ikna edemeyen İstanbul Hükümeti, sürekli gizli talimat vererek İngiliz siyasetine karşı tutumundan vazgeçirmeye çalışmıştır. İngilizler Samsun'a asker çıkarma teşebbüslerine devam ederse son derece cesur kararlar alan Mustafa Kemal Paşa her ne şarta olunursa olsun ateş edileceğini kesin bir dille emretmiştir (Nadi, 1978: 105). Mustafa Kemal Paşa'nın İtilaf Devletlerine karşı Türk milli direnişini örgütlemeye işine giriştiğinin anlaşılması uzun zaman almamıştır. İngiliz Yüksek Komiserinin ısrarı üzerine padişahın talimatıyla İstanbul Hükümeti kendisini geri çağırıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa artık padişahın kontrolünden çıkmıştır. Anadolu'da kalarak halkı İngiliz işgaline karşı örgütlemeyi kendisine görev edinmiştir (Mango, 2011: 100).

İngilizlerin Samsun'a asker çıkarma ve işgal niyetlerinin altında yatan nedenlerden birisi de Bolşevik Rusya ile olan ikili ilişkileridir. 25 Aralık 1919 günü İngiliz Deniz İstihbarat Subayı Luk İngiliz Hükümetini uyarmak için bir rapor hazırlamıştır. Raporunda: "*Hiçbir devlet İngiltere kadar Bolşeviklerin düşmanlığını kazanmamıştır. Ona zarar vermek için her kapıya başvurur ve ilkelerinden de özveride bulunurlar. Örneğin ilkeleri en karşıt olan iki akım varsa İslamiyet ve Bolşeviklik. Bu böyle olmakla birlikte Bolşevikler, pek de başarısız olmayarak İslam acununun kendileriyle bağlaşmasının bu acun için yararlı olacağına inandırma çabası içindedirler*". "*Bolşevikler büyük bir ustalıkla belirsiz amaçlar güden Panislamık akımı İngiltere'ye karşıt yollara sokmak işine yardımcı olmaktadır*." Rapordan da anlaşılacağı üzere İngiltere Samsun'a asker çıkarıp bölgeyi kontrol altına alarak Karadeniz kıyıları üzerinden Türkiye'nin Bolşeviklerle irtibatını kesmek istemektedir. İstanbul'da bulunan İngiltere Yüksek Komiserliği subaylarından Ryan ise kendi raporunda "*Luk'un görüşlerine katılıyorum. Bolşeviklerin amacı bütün Müslümanları birbiriyle kaynaştırıp, Batı'ya hele Bağdaşıklara en çok da İngiltere'ye karşı bir alet olarak kullanmaktır*" demiştir (Bayur, 1989: 173).

İngiltere, Bolşevik Rusya'nın izlediği bu politikadan çekinmektedir. Ancak düşünceleri yersizdir. Ali Fuat Paşa'ya (Cebesoy) göre; "*Bolşevik Rusya, Osmanlı Devleti'nin davasını üstlenecek gücü kendisinde göremediği gibi Osmanlı Devleti ile diğer İslam ülkelerinin coğrafi ve siyasi irtibatını kolaylaştırmaktan da kaçmaktadır. Harp nedeniyle ekonomisi bozulmuş olan Bolşevik Rusya, Müslüman devletlerin kendisine yaptığı yardım taleplerini karşılayacak güçte değildir. Bolşevik Rusya'nın yaptığı İngiltere'ye karşı nüfuz ve kudretini göstermek için Osmanlı Devleti'ne yardım ediyormuş gibi görünmektedir. Bunun yanında Batılı devletlere karşı İslam ülkelerini tahrik ederek kendisini yıpratmadan gücünü koruma siyaseti gütmektedir. İslam milletleri Osmanlı Devleti'nin etkisi altına girmesin diye aralarındaki irtibata engel olmaktadır. Azerbaycan'ı işgal ederek Osmanlı Devleti'nin diğer Müslüman devletlerle irtibatını fiili olarak engellemiştir. Bolşevik Rusya'dan çok kıymetli talepler beklemek yerine; bir kuruştan, bir fişekten başlayarak Karadeniz üzerinden nakliyata başlanmalıdır. Harp malzemeleri yeterli olmasa bile verecek altınları bulunduğuna şüphe yoktur*". (Cebesoy, 1982: 96-100). Ali Fuat Paşa'nın verdiği bilgilerden Bolşevik Rusya'nın diğer Müslüman milletlerin Osmanlı Devleti'nin etkisi altına girmesine engel olduğu anlaşılmalıdır.

Samsun'a çıkarılan İngiliz askerlerini 3. Kolordu Komutanı Albay Refet (Bele) Bey de protesto etmiştir. Bunun üzerine Yüksek Komiser Calthorpe, General Deedes'i Sadrazamın yanına göndermiştir. Refet Bey'in derhal görevden alınarak İstanbul'a geri çağırılmasını istemiştir. İngilizler sadece Samsun'u değil Anadolu'nun farklı stratejik bölgelerini de işgal ve kontrol altına almayı düşünmüştür. Eskişehir bu noktalardan birisi olmuştur. Eskişehir bölge komutanı Atif Bey'in evi 7 Eylül 1919'da sabahın erken saatinde İngiliz müfrezesi tarafından kuşatılmıştır. Eskişehir'deki İngiliz işgal komutanı General Solly Flood, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya tehditler yağdırarak "*Sizce derim ki avenenizden bir kişi bile yanılıp zınhar Eskişehir'e girmesin, bulunduğu yerde kalsın. Yukarıda yazılı maddelere nymadığımız takdirde, sizin ve Kuwayı Milliyenin İtilaf Devletlerine karşı düşmanca eyleme cüret ettiği kanısına varılacaktır. Sizi kişisel olarak suçlu sayar ve Harp Divanına sevk edileceğinizi bildiririm*" diyerek tehdit etmiştir. Görüldüğü üzere İngiltere'nin amacı Türk ordusunu etkisiz hale getirerek Osmanlı Devleti'nin güçsüz bir ülke olduğunu İslam dünyasına göstermektir. Güçsüz bir Osmanlı Devleti'nin İngiltere tarafından işgali ve himaye edilmesi gerektiği düşüncesini dünya kamuoyuna kabul ettirmektir (Avcioğlu, C. 1,

1977: 122-123). İngilizlerin Eskişehir'e de hâkim olma çabaları Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizlerin Samsun'a işgal amaçlı asker çıkardıklarını, işgallerin Anadolu'nun iç bölgelerini de kapsayacağını bundan dolayı çıkarılan İngiliz birliklerine silahla karşılık verilmesi gerektiği düşüncelerini doğrulamaktadır.

İngilizler Anadolu'yu kısım kısım işgal etmeyi düşünürken Mustafa Kemal Paşa Amasya Genelgesi'ni yayınlamıştır. İngilizler Mustafa Kemal Paşa'nın aldığı tertibattan iyice rahatsız olur ve İstanbul Hükümetine baskılarını arttırmışlardır (Cebesoy, 2019: 153). İngilizlerin Anadolu'yu tamamen işgal etme düşünceleri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Bu düşünce, Mustafa Kemal Paşa'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti üst düzey yöneticilerinden olan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yurt dışına çıkan Cemal Paşa'nın kendisine yazdığı mektuba verdiği cevaptan anlaşılmaktadır. Mektubunda; "İngiltere bütün İslam âlemini esareti altına almak istiyor. İngiltere'nin bu siyasetine karşı koyabilecek tek İslam ülkesi Türkiye olduğundan en ağır taarruzlarını Anadolu üzerine yöneltmektedir. Ankara Hükümeti yokluk derecesindeki vasıtalarla şimdiye kadar İngiltere'nin bu taarruzlarına karşılık vermiştir. Ankara Hükümeti bu taarruzların daha uzun sürmesi durumunda ortaya çıkacak felaketleri engellemek için Doğu'da bir dayanak noktası temin etmek istiyor. Rusya ile bir antlaşmaya teşebbüs edilmesinin sebebi bağımsızlığımız için gerekli yardımlara erişebilmektir. Yurtiçinden ve yurtdışından gelecek tehlikelere karşı hilafet sahibi olduğumuzdan dolayı Türkiye bütün İslam âlemi üzerinde aynı ırktan bulunsun bulunmasın nüfuzunu sürdürmelidir" ifadelerini kullanmıştır (Baykal, 1989: 406-408). Cemal Paşa'ya yazılan cevaptan da anlaşılacağı üzere İngiltere Anadolu'yu işgal altına alırken sadece Osmanlı Devleti'ni kendi hâkimiyeti altına almakla sınırlı kalmayıp bütün İslam âlemini kontrolü altına almak istemektedir.

İngiliz İstihbarat subayı Ian Smith hazırladığı raporu İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe göndermiştir. Raporunda Mustafa Kemal Paşa'nın bölgedeki Müslüman halk arasında vatanın tehlikede olduğu, zamanı gelince çarpışmak üzere hazırlanmak gerektiği yolunda propaganda yaptığını bildirmiştir. Ayrıca İttihatçıların kendisini desteklediklerini de ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeden ayrılmasıyla Hristiyanlara karşı olan duyguların hafıfladığını rapor etmiştir (Şimşir, C. 1, 1992: 35). Mustafa Kemal Paşa'nın Cemal Paşa ve diğer İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle mektuplaşmaları İngiliz istihbaratı tarafından tespit edilmiş olma ihtimali yüksektir. Bu da İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa'yı görevden aldirmek ve İstanbul'a geri döndürmek için uğraştıklarını en net biçimde ortaya koymaktadır. İngilizler Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletini İngiliz işgaline karşı örgütlemesini istememektedirler.

İngilizler Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da başlattığı Milli Mücadele'nin Tatar ve Çerkes Müslümanları üzerinde olumlu etki bıraktığını görmüşlerdir. İngiltere Anadolu'ya gelerek Milli Mücadeleye destek olacağını söyleyen Tatar ve Çerkes Müslüman askerlerinin silahlarına el koymayı düşünse de kendilerine silahla direneceğini bildiğinden bu girişimden vazgeçmiştir (ATASE, A/ 1/7895, D/ 24, F/ 3). Bu haber Mustafa Kemal Paşa tarafından öğrenildikten sonra bütün İslam âleminin İngiltere'ye karşı duruş sergilemesi istenmiştir (ATASE İsh-21, K-1751, B-59-1: ATASE, A/ 1/7895, D/ 22/2A, F/ 13). Milli Mücadele günlerinde Mustafa Kemal Paşa yaptığı bir konuşmasında; "Osmanlı Afrika'sını korumak için bölgeye gittiğimde İngilizlerin İslam âlemini esir ve imha etmeye çalıştıklarına şahit oldum" ifadelerini kullanmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu ifadesiyle İngiltere'nin niyetini çok önceden bildiğini dile getirmiştir (Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 27. 11. 1920, s. 1). Bu bilgisini de savaş meydanlarında edindiği tecrübeye dayandırmıştır. "Efendiler; ben de bazı arkadaşlarım gibi Garp milletlerini, bütün dünyanın milletlerini tanırım. Fransızları tanırım. Almanları, Rusları ve bütün dünya milletlerini şahsen tanırım. Bu tanışıklığım harp sahalarında, ateş altında ve ölüm karşısında olmuştur. Yemin ederek size temin ederim ki bizim milletimizin manevi kuvveti bütün milletlerin manevi kuvvetinin üstündedir" demiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, C. 1, 1989: 84-85). Mustafa Kemal Paşa bu ifadesinde hem İngiltere'nin ne niyetle Anadolu'ya geldiğini hem de işgaller karşısında örgütlemeye çalıştığı Türk milletinin manevi kuvveti hakkında bilgi olduğu fikrini vermiştir.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa Mondros Mütarekesi'nin imzalaması üzerine antlaşma şartlarının Türk milleti adına çok ağır şartlar içerdiğini devlet yetkililerine bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Toros tünellerinin İtilaf askerleri tarafından işgal edilecek olması ve işgali gerçekleştirecek asker sayısının İtilaf Devletleri tarafından belirlenecek olmasına itiraz etmiştir. İtirazını çıkarılacak asker sayısı Anadolu'nun tamamını işgal edecek sayıda olsa bile buna izin verilecek midir diyerek dile getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi maddelerine karşı fikirlerini açık bir dille üstlerine bildirmesi hoş karşılanmamıştır. İngilizler Mondros Mütarekesi'nin yedinci

maddesine güvenerek Samsun ve civarını işgal etmek istemiştir. Türklerin Samsun'da Rumlara kötü muamele yaptığını İstanbul Hükümeti'nin buna çözüm bulmazsa kendilerinin mütarekeye göre bölgeye müdahale edeceklerini söylemişlerdir. İstanbul Hükümeti İngilizlerin isteği doğrultusunda Samsun'da asayişin sağlanmak için bölgeye bir müfettiş göndermeye karar vermiş ve Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu Müfettişi olarak bölgeye tayin edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dan Samsun'a doğru deniz yoluyla hareket eder etmez İngilizler tarafından kendisinden kuşku duyulmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmadan önce İngilizler Samsun'a asker çıkarmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan sonra Sultan Vahdettin ve İstanbul Hükümetine gönderdiği ilk raporunda Samsun'da çıkan asayişsizlik olaylarına Türklerin değil Rumların sebebiyet verdiğini bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Batum'dan vapurla Samsun'a İngiliz askeri çıkarıldığı ve çıkarmanın devam ettiğini raporuna eklemiştir. İngiliz askerinin Samsun'a bölgeyi işgal etmek için çıkarıldığını düşünen Mustafa Kemal Paşa, Sultan Vahdettin'e ve İstanbul Hükümetine çektiği telgraflarla İngiliz çıkarılmasının durdurulması gerektiğini bildirmiştir. Ancak Sultan Vahdettin ve İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri yetkililerinin kendilerine çıkarmanın işgal amaçlı olmadığını bildirdiklerini söylemişlerdir. Burada üzerinde durulması gereken konu padişah ve İstanbul Hükümetinin bölgeye kendi gönderdiği müfettişinin raporuna inanmak yerine İtilaf Devletlerinin sözüne güvenmesidir. Mustafa Kemal Paşa İngiliz askerinin karaya çıkarılmaya devam etmesi üzerine silahla karşılık verileceğini bunun için de gerekli önlem ve çalışmaların yapıldığını ifade etmiştir.

İngilizler muhtelif zaman ve miktarda Samsun'a asker çıkarmaya devam etmiştir. Asker çıkardığı gibi askerinin kullanacağı cephane ve binek hayvanlarını da Batum'dan vapurla getirmiştir. Samsun ve civarının İngilizler tarafından işgal edildikten sonra Anadolu'nun iç bölgelerinin de bu akıbeti uğrayacağını söyleyen Mustafa Kemal Paşa Türk milletini işgallere karşı uyarmıştır. Halkı işgallere karşı örgütlemeye başlamış ve bunda da etkili olmuştur. Samsun'da bulunan İngiliz istihbarat subayları Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmalarından rahatsızlık duymuştur. İstanbul'da bulunan İngiliz yetkililere gönderdikleri raporlarda Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan ayrıldıktan sonra Türk halkının Hristiyan halka karşı daha yumuşak tutum sergilediğini aktarmışlardır. Bu rapordan da anlaşıldığı gibi Mustafa Kemal Paşa Samsun'da halk üzerinde etkin bir rol oynamakta bölgeden ayrıldıktan sonra halkın tutumunda değişiklik görülmektedir. Bunun bilincine varan İngilizler çareyi Mustafa Kemal Paşa'yı bölgeden uzaklaştırmakta bulmuştur. Sultan Vahdettin ve İstanbul Hükümeti'ne baskı yaparak Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a dönmesini istemişlerdir.

Geri dön çağrısına uymayan Mustafa Kemal Paşa, Sultan Vahdettin tarafından görevinden azledilmiştir. Mustafa Kemal Paşa mensubu olduğu Türk milletine daha iyi hizmet verebilmek için ordudaki bütün görevlerinden ve çok sevdiği askerlik mesleğinden istifa etmiştir. Arşiv belgelerinden de anlaşıldığı üzere Mustafa Kemal Paşa Samsun'un İngilizler tarafından işgal edilme planlarına karşı padişah ve hükümeti uyardığı, İngiliz askerlerine karşı taarruz yapmayı düşündüğü ve Türk milletini işgallere karşı örgütlediği için görevinden azledilmiştir. İngilizlerin önce Samsun'u sonra da Osmanlı Devleti'nin iç bölgelerini işgal etme niyetleri olduğu açıktır. Bu da Mustafa Kemal Paşa'nın İngiliz çıkarılmasına silahla karşı koyacağını söylemesi üzerine Sultan Vahdettin ve İstanbul Hükümetine, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geri çağrılması için yaptıkları baskıdan bellidir. İngiliz subaylar Samsun'da Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları görüşmede Osmanlı Devleti'nin İngilizlerin koruyuculuğu ve himayesine ihtiyacı olduğunu söylemeleri işgal niyetlerini açıkça ortaya koymuştur. İngilizlerin asıl rahatsız oldukları konu Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da yaptığı gibi Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan tüm halkı işgallere karşı örgütlemesinden korkmalarıdır. Sultan Vahdettin ve İstanbul Hükümeti'ne her istediğini yaptıran İngilizler Osmanlı Devleti'nde kendilerine karşı örgütlü bir gücün oluşmasından endişe ederek Mustafa Kemal Paşa'nın görevden azledilmesini sağlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa'yı etkisiz hale getirip önce Samsun ve civarını sonra da Osmanlı Devleti'nin iç bölgelerini işgal etmeyi hedeflemişlerdir. İngilizlerin isteği ve baskısıyla Sultan Vahdettin tarafından görevinden azledilen Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Milli Mücadele'yi başlatsın diye Sultan Vahdettin tarafından gönderildiği iddialarının da asılsız olduğu ortaya çıkmaktadır. Samsun'da İngiliz işgaline karşı çıkan Mustafa Kemal Paşa, hem Samsun'da hem de yurdun tamamında Türk milletini işgallere karşı örgütleyip bağımsızlık mücadelesini kazanmıştır.

Kaynakça

- Akşin, S. (2004). *İstanbul hükümetleri ve Milli Mücadele (mutlakıyete dönüş 1919-1919)*. (C. 1). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S. (2010). *İstanbul hükümetleri ve Milli Mücadele II son meşrutiyet 1919-1920*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaş, Refik N. (1973). *Atatürk'ün bağımsızlık savaşı nasıl başladı?*. Varlık Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (1999). *20.yüzyıl siyasi tarihi 1914 1995*. (C. 1-2). Alkım Yayınevi.
- Arsan, N. (1989). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri I-III*. (C. 1). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 1. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), A/ 1/1, D/ 164, F/ 1).
- ATASE İSH-21, K-1751, B-59-1: ATASE, A/ 1/7895, D/ 22/2A, F/ 13.
- ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 10.
- ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 2.
- ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 5.
- ATASE, A/ 1/1, D/ 164, F/ 6.
- ATASE, A/ 1/7895, D/ 24, F/ 3.
- ATASE, A/, D/ 1335/4-2, F/ 1.
- Atatürk Araştırma Merkezi (2006). *Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri IV*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk, Mustafa K. (2013). *Nutuk*. Zeynep Korkmaz (Yay. haz.). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atay, Falih R. (2002). *Atatürk'ün hatıraları*. Pozitif Yayınevi.
- Atay, Falih R. (2004). *Çankaya*. Pozitif Yayınları.
- Atay, Falih R. (2022). *Atatürk'ün bana anlattıkları Mustafa Kemal'in ağzından Vahdettin*. Pozitif Yayınevi.
- Avcıoğlu, D. (1977). *Milli kurtuluş tarihi 1838'den 1995'e*. (C. 1). Tekin Yayınevi.
- Aydemir, Şevket S. (1999). *Tek adam*. (C. 2). Remzi Kitabevi.
- Bardakçı, M. (2022). *Şabbaba Osmanoğulları'nın son hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in hayatı, hatıraları ve özel mektupları*. Turkuvaz Kitap.
- Bayar, C. (1967). *Ben de yazdım Milli Mücadele'ye gidiş*. (C. 1). Baha Matbaası.
- Baykal H. (1989). "Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa arasında yazışmalar". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 5(14). 406-408. Erişim adresi: <https://atamdergi.gov.tr/>
- Baykal, Bekir S. (1973). "Mütareke devrinde Mustafa Kemal Paşa'ya ait iki belge" *Belleten*. 37(148). 451-456. Erişim adresi: <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1289/tur>
- Bayur, H. (1989). *XX. yüzyılda Türklüğün tarih ve acun siyaseti üzerindeki etkileri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bayur, Yusuf H. (1990). *Atatürk hayatı ve eseri doğumundan Samsun'a çıkışına kadar*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bıykoğlu, T. (1959). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921) I*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 1).
- BOA, BEO, 4586/ 343882/ 1.
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 2.
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 3.
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 4.
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 5.

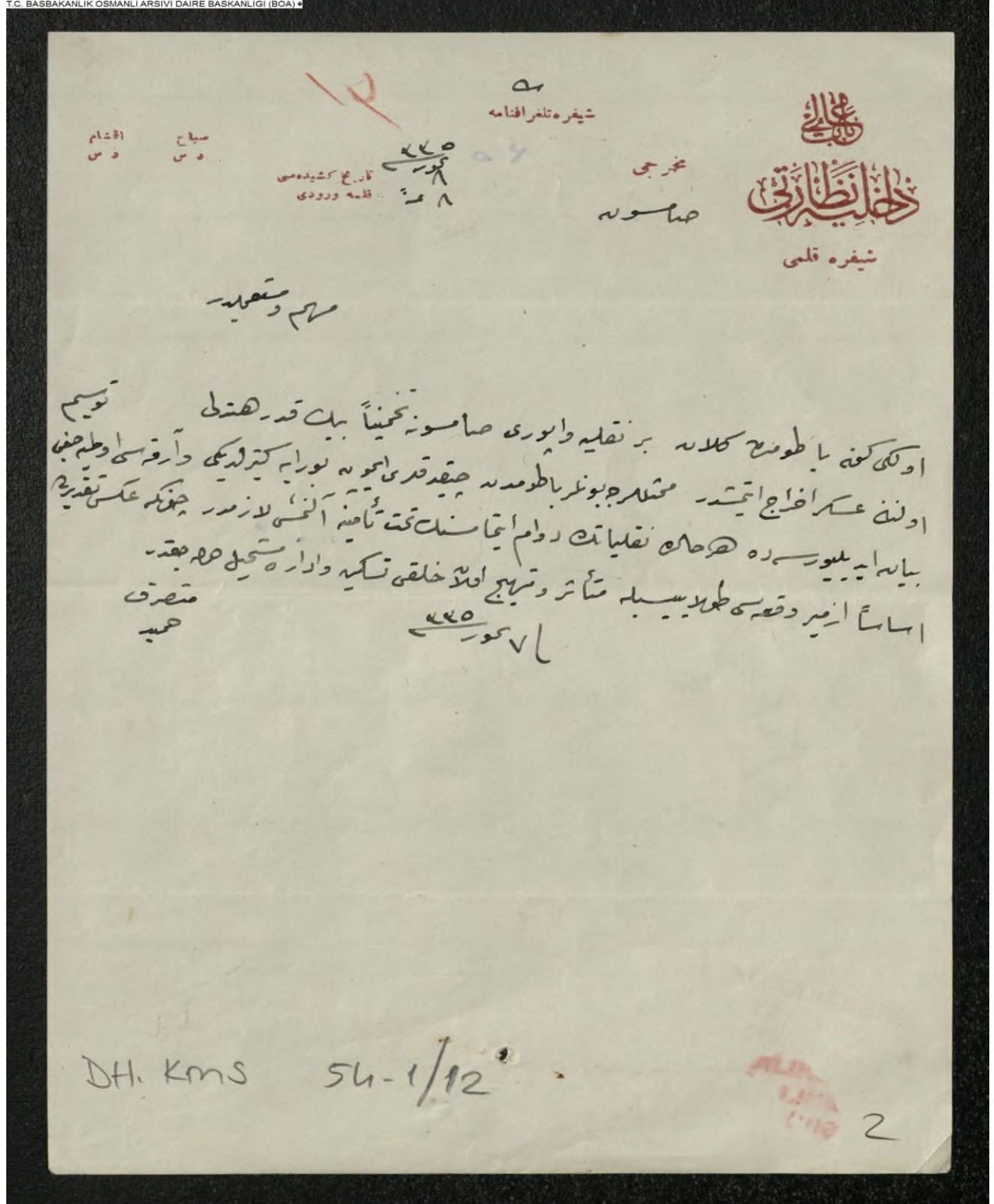
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 6.
- BOA, DH. İ. UM, 19-6/ 1-70/ 7.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/1, s.1.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/1, s.2.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/2, s.1.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/2, s.2.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/3, s.1.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/4, s.1.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/4, s.2.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/5, s.1.
- BOA, DH. KMS. 54/1/ 12/5, s.2.
- BOA, DH. ŞFR, 100/ 174/ 1.
- BOA, DH. ŞFR. 101/ 19-33/ 1.
- BOA, HR. TO. 609/ 24. 1, s. 1.
- BOA, HR. TO. 609/ 24. 1, s. 2.
- BOA, HR. TO. 609/ 24. 1, s. 3.
- BOA, HR. TO. 609/ 45. 1, s. 1.
- BOA, HR. TO. 609/ 45. 1, s. 2.
- BOA, İ. DUİT, 178/30.
- BOA, MV, 216/95.
- BOA, MV, 217/203.
- Borak, S. (2004). *Atatürk resmi yayınlara girmemiş söylev, demeç, yazışma ve söyleşileri*. Kırmızı Beyaz.
- Cebesoy, Ali F. (1982). *Moskova hatıraları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Cebesoy, Ali F. (2019). *Milli mücadele hatıraları*. Temel Yayınları.
- Erdoğan, H. (2021). "Hacıbektas Veli Dergahının Birinci Dünya Savaşı ile Milli Mücadele dönemindeki tutumu ve Mustafa Kemal Paşa ile ilişkileri". *Neşebir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. Hacı Bektaş Veli Özel Sayısı. 197-207. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nevsosbilen/issue/66385/1031739>
- Hariciye Nezaretine. Harp tarihi vesikaları dergisi, (1953). 4(69), 35. E. U. Basımevi. Erişim adresi: https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/askeritariharsiv/ATBD_4.pdf
- Karabekir, K. (2014). *İstiklal harbimiz*. (C. 1). Yayı Kredi Yayınları.
- Karay, Refik H. (2019). *Minelbab ilelmihrab*. İnkılap Kitabevi.
- Kınross, L. (2013). *Atatürk bir milletin yeniden doğuşu*. (N. Sander, çev.). Altın Kitaplar.
- Kocatürk, U, (2015). *Doğumundan ölümine kadar kaynakçalı Atatürk günlüğü*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Mango, A. (2011). *Sultan'dan Atatürk'e Türkiye*. (C. Küçük, çev.). Pegasus Yayınları.
- Mango, A. (2012). *Atatürk modern Türkiye'nin kurucusu*. (F. Doruker, çev.). Remzi Kitabevi.
- Nadi, Y. (1978). *Kurtuluş Savaşı anıları*. Çağdaş Yayınları.
- Onar, M. (1995). *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yazışmaları I*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Onbeşinci Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa hazretlerine. (1981). Askeri tarih belgeleri dergisi, 79(1732), 33. Genelkurmay Basımevi. Erişim adresi: https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/askeritariharsiv/ATBD_79.pdf
- Öz, B. (1987). *Atatürk'ün Anadolu'ya gönderiliş olayının içyüzü*. Okan Yayınları.
- Sarihan, Z. (1993). *Kurtuluş Savaşı günlüğü I*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Selek, S. (2010). *Anadolu ibtilali*. (C. 1). Kastaş Yayınevi.
- Sonyel, Salahi R. (2008). *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*. (C. 1). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sonyel, Salahi R. (2013). *Kurtuluş Savaşı günlerinde İngiliz istibbarat servisi'nin Türkiye'deki eylemleri*. Türk Tarih Kurumu.
- Sunusilerin İslamlığa Büyük Hizmetleri. (1920, 27 Kasım). Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 1.
- Şapolyo, Enver B. (1944). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele tarihi*. Berkalp Kitabevi.
- Şimşir, Bilal N. (1992). *İngiliz belgelerinde Atatürk (1919-1938)*. (C. 1). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tevetoğlu, F. (1987). *Atatürk'le Samsun'a çıkanlar*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ulusoydan, F. (1999). *Atatürk'ün bütün eserleri 1915-1919*. (C. 2). Kaynak Yayınları.

Ekler

Ek 1: Samsun'a bin kadar Hintli asker çıkarılmasına dair belge.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIĞI (BOA)

DH.KMS.00054.1.00012.002

شماره تعلقنامه

۴۵
۲۰

تاریخ کشیده می
کلمه ورودی

مخرجی
سوان

شماره قلمی

۱۳۱۴
د س

۱۳۱۴
د س

۱۳۱۴
د س

انفجار عرصه با خود نمیدانید این امر که صحتش بود الله تعالی کند بر این بر او
 جوان جفا بدین و بر مقدار و خاک کبریا در زلفه قفسه ده لیتیم
 عده در عرصه کونیز یکی استخار اوله سوادیم قاتوا و صوم قول اردو و کونیز
 میقتل بولیمه روزی صراحت قول اردو و کونیز آن دو به صبح کونیز صومیم حوس
 ایند انفرادی بواج اوله معقد حقیقده اوله بیتی ما اکتونیم میاید به ده
 صوم جفا بدین و جفا بدین خوف بالاف ولایت اذنه صدقده و کونیز بوجوله
 عینیه بر طمع کمدن اشغال سون و بوکان شو در اینج تا قیومینق لغوضه و کونیز
 بیخ بولونیم و جفا بدین عرصه کونیز جفا بدین قیاتی انکه روز جفا بدین اکتونیم ایچو اردو
 مفتی صفیه اجزوده بولنه قول اولونیم استه بولنه حق صفت ما بولونیم قیاتی
 مقامه مختلفه ایچو ده داعیه اولورده و کونیز مکتوبه بولونیم بولونیم
 کمدن ایچو بولونیم عکس استه ایچو بولونیم بولونیم و کونیز بولونیم
 بیخیه و کونیز بولونیم بولونیم بولونیم بولونیم بولونیم بولونیم

۳

DH.KMS 54-1/12

EXTENDED SUMMARY

This article aims to reveal the relationship between the British military landing in Samsun in 1919 and the dismissal from military service of Mustafa Kemal Pasha, who opposed this landing. It is not well known that the British wanted to occupy first Samsun and then the inner regions of Anatolia during the War of Independence. We aim to contribute to the field in line with the documents we obtained from archive documents. Since there is no previously published study in the field about the British military landing in Samsun and the prediction of this landing as an invasion attempt by Mustafa Kemal Pasha, it is aimed to fill this gap for researchers and readers. His warning to the Istanbul Government and Sultan Vahdettin led to his dismissal from military service. The main purpose of this article is to contribute to scientific studies in line with archive documents.

It was examined whether there were any studies on the attempt to occupy Samsun by the British. Sources regarding Mustafa Kemal Pasha's dismissal from military service were scanned. It has been investigated whether there is a connection in the available sources between the attempt to occupy Samsun by the British and the dismissal of Mustafa Kemal Pasha from military service. After the documents and newspapers written in Ottoman Turkish were translated, primary sources were scanned. All the data obtained were classified chronologically and then included in the study. Articles on the subject also contributed to the data obtained from scanned documents and books. The bilateral relations between the Ottoman Empire and the British after the First World War were examined. It has been tried to explain what it meant for the Turkish nation that the sultan and the officials of the Ottoman Empire relied on the statements of the British instead of the reports of the army inspector they appointed. The fact that the British directly pressured Sultan Vahdettin to dismiss Mustafa Kemal Pasha from military service reveals that they were thinking of occupying Samsun and the inner regions of Anatolia. The data obtained; It has been turned into a study through scanning, classification, analysis, criticism and composition.

The most important finding of this study is that Mustafa Kemal Pasha was dismissed from military service after he wanted to resist with arms the British's desire to occupy Samsun and then the inner regions of Anatolia after the Armistice of Mudros. Mustafa Kemal Pasha predicted the British landing various amounts of soldiers in Samsun at various times as an invasion attempt and warned Sultan Vahdettin about these issues. However, the sultan did not respect Mustafa Kemal Pasha's opinions and reports and dismissed his own army inspector from military service upon the request of the British. Sultan Vahdettin remained silent against the attempt to invade the Turkish nation and Turkish homeland by the British. By dismissing Mustafa Kemal Pasha from his post, he not only remained silent but also turned a blind eye to the invasion attempt. Although Mustafa Kemal Pasha was dismissed from military service, he saved both Samsun and Anatolia from British occupation. The British admitted to the sultan and officials of the Ottoman Empire that they had landed British troops in Samsun, but stated that this landing was not in the nature of an invasion. To this day, it has always been reported that Mustafa Kemal Pasha did not comply with the orders of Sultan Vahdettin and the Istanbul Government regarding his dismissal from military service. According to the information we have determined from the archive documents, the main reason for Mustafa Kemal Pasha's dismissal from military service was that he reported that he would resist the attempt to occupy Samsun by the British with an armed struggle.

The objectivity of this study is that the original archive documents have not been used in any study before. Books and articles were scanned and added to the findings identified in the archive documents. Although the British requests were against the interests of the Turkish nation, Sultan Vahdettin's acceptance of these requests constitutes the limits of the research. The first limitation of the research is that the British landing troops in Samsun was an invasion attempt. The second is that Mustafa Kemal Pasha opposed the British occupation attempt and was dismissed from military service. He was called back to Istanbul because Mustafa Kemal Pasha's report that he would respond to the invasion attempt with arms was contrary to British policy. Failure to comply with this call paved the way for him to defend Anatolia as a private citizen, after working as an army inspector.

In this study, the British landing of soldiers in Samsun and Mustafa Kemal Pasha's dismissal from military service after he opposed this landing are discussed. The importance of the research is that the time when the British deployed soldiers to Samsun was right after the First World War and the Ottoman Empire emerged defeated from this war. The fact that an Ottoman officer who lost against the Allied Powers said that he would resist the British occupation with armed struggle despite all the negativities and was dismissed from military

service for this reason will help researchers re-evaluate why Mustafa Kemal Pasha was dismissed from military service.

There is no direct study about the British landing troops in Samsun after the signing of the Armistice of Mudros, and the attempt to occupy first Samsun and then the inner regions of Anatolia. There is no study directly supported by archival documents regarding Mustafa Kemal Pasha's dismissal from military service upon the request of the British because he opposed the British occupation attempt. There are efforts to partially dismiss Mustafa Kemal Pasha from military service. The originality of our work comes from supporting the work with archive documents that have never been published before. Mustafa Kemal Pasha was dismissed from his post by Sultan Vahdettin after he said that he would respond to the British occupation of Samsun with armed struggle.